

AGANO LA KALE I

Agano la Kale I: Muhtasari

Maelezo mafupi —

DARASA #1:

- I. Utangulizi wa Masomo.
- II. Vitabu vya Musa.

DARASA #2:

- III. Kitabu cha mwanzo:
 - A. Utangulizi.
 - B. Historia ya Maumbile.
 - C. Kuanguka, damu, na Babeli.
 - D. Abraham, Isaac na Yakobo.

DARASA #3:

- III. Kitabu cha mwanzo:
 - D. Abraham, Isaac and Yakobo. (Inend.)
 - E. Yosefu.
 - F. Mwisho.

DARASA #4:

- IV. Kutoka, nambari, Kumbukumbu.

DARASA #5:

- V. Kitabu cha tano.
Mtihani.

AGANO LA KALE I

Maelezo mafupi —

Agano la Kale I: Mtihani

Maswali yenye pointi Ishirini

- 1) Tumia stationi mbili za sanduku takatifu kuonyesha vile ina linganihswa na Yesu, na uoleze kazi ya kila stasheni na maonyesho (uk. 253).
- 2) eleze vile wazo la utatu imeonyeshwa katika kitabu cha mwanzo (uk. 239,240).
- 3) Nani 'wana wa Mungu' Katika mwan 6:2 (pamoja na mafafanusi ya watoto wasichana wa wati" dhambi zilizopo, na ushuhuda wa majibu yako) (uk. 241).

Maswali yenye pointi

- 1) Toa muhtasari yenye pointi saba ya vitabu vya Musa). (uk. 236,237).
- 2) Eleza siku za maumbile kulingana na "milki" na "watawala" (uk. 238).
- 3) Fupisha wazo la "mstari wa kimwili" unaopatikana katika mwan 16 na 21 (pamoja na mstari unao ongoza na wazo ki thiologia inayo ongoza) (uk. 243).
- 4) Toa nafasi tano ya uchuguzi ki enzi ya Mungu ya mtoto wapili juu yawa kwanza (uk. 250).
- 5) Toa njia tatu ambapo kutoka ni mfano wa matendo ya mwisho ya maisha ya Yesu (uk. 251).
- 6) Eleza wazo la sadaka ya kuchoma (toa maendiko ambayo kime elezwa. Sherehe au sababu ya sadaka, na wanyama walio tumiwa) (uk. 255).

AGANO LA KALE I

I. Utangulizi wa Masomo.

Maelezo mafupi —

Agano la kale (A.K) Masomo:

Agano la kale ni mrefu zaidi ya kusoma vizuri katika ufupi wa masomo. Sio mede yetu kusoma A.K yote katika masomo haya Mede yetu ni kukagua ndani ya A.K:

- 1) Masomo mengi ya jumla yanayo chukua sehemu kubwa ya mandiko au kisa kwa jumla.
- 2) Masomo mengi yanayo tia lengo kwenye sehemu moja ya mandiko au kisa kimoja au kiini.

Tutatafuta kuendeleza heshima ya A.K kwa kupata kufahumu kuzuri kwa nia na yaliomo.

Agano la kale imetengezwa katika masomo matatu kulingana na sehemu tatu zilizo fafanuliwa na tafsiri ni ya ki Hebrania ya Agano la kale (Inayo itwa masoreti Text):

Masomo matatu ya Agano la kale:

Agano la kale I: Vitabu vitano vya **AMRI** (vitabu vya Musa. Hii ni: Mwanzo, kutoka, kitabu cha tano, Nambari, kumbu kumbu.

Agano la Kale II: Vitabu 21 vya **WANABII**. Hivi ni "wanabii wa kwanza": Yoshua, waamuzi Samwueli 1 na 2. Wafalme 1 na 2; "Manabii wa mwisho" Isaya, Yermia, Ezekiel, na "zile kumii nambili (Hosea Malachi).

Agano la Kale III: Vitabu 13 vya **MAANDIKO**. Hivi ni Zabuli, Methali, Yobu, Sulemani, Ruth, kilio, Muhubiri, Esther. Danieli, Ezra, Nekemia Tarehe 1 na 2.

AGANO LA KALE I

Maelezo mafupi —

A. Kamini ya A.K.

1. "Kanuni" ni nini? Kanuni ya maandiko ni pamoja na maandiko matakatifu yanayo tazamwa kama maneno ya Mungu kwa sababu ni sawa na mtindo wa maongozo ya Mungu na uwezo.
2. Malengenezo na yaliomo katika A.K.
 - a. Tutatumia matengenezo ya Masoretic Text (ki Hebrania) inayo itwa **Tanak**. **Tanak** ni matokeo ya kugawanya A.K katika sehemu tatu kulingana maneno matatu ya ki Hebrania:
 - 1) TorAh (TA) au amri.
 - 2) NAviim (NA) au Manabrii.
 - 3) Kethubim (K) au maandiko.
 - b. Picha ifuatayo inaonyesha mgawanyiko na yaliomo.

Amri (Torah)	Manabii (Naviim)	Maandiko (Kethubim)
Mwanzo	Manabii wa kwanza:	Poetry:
Kutoka	Yoshua	Zabuli
Walevi	Waamuzi	Methali
Numbari	I na II Samuel	Yobu
Kumbukumbu	I na II Wafalme	
	Manabii wa mwisho:	Rolls:
	<u>Wakuu</u> <u>Wadogo</u>	Nyimbo za Suleman
	Isaya Hosea Nahum	Ruth
	Yeremia Yowel Habakkuk	Kilio
	Ezekiel Amosi Zefaria	Mhubiri
	Hagai Obadia	Esther
	Jona Zacharia	
	Mica Malachi	Wengine (Historia):
		Daniel
		Ezra
		Nehemiah
		Tarehe I
		Tarehe II
Vitabu 5	Vitabu 21	13 Vitabu

AGANO LA KALE I

B. Tarehe za Agano la Kale.

Maelezo mafupi

Mafafanuzi ya Mwandishi:

Hata kama ni vigumu kuongea juu ya tarehe, tuta peana picha ifuatayo ili tupate maono kwa jumla ya siku na nyakati zinazo chukutiwa na Agano la kale (kulingana na tarehe za utamaduni).

Nyakati za Biblia	Matendo kamili	Nyakati za kidunia
<u>4004 - 2234 B.C</u> Nyakati za Mianzo	4004 - Kuanguka 2348 - Gharika 2234 - Mnara wa Babeli	Mamlakaya mashariki ?
<u>2348 - 1706 B.C</u> Nyakati za uheshima	1921 - Kuitwa kwa Abraham 1760 - Yakobo anamkimbia esau 1715 - Yosefu anageuka mtawala wa Misri 1706 - Jamii ya Yakobo inaingia Misri	
<u>1706 - 1451 B.C</u> Nyakati za kutoka	1635 - Kifo cha Yosefu 1571 - Kuzaliwa kwa Musa 1491 - Kutoka 1452 - Yohua achaguliwa kiongozi 1451 - Kupita Yordani 1451 - 1444 - ushindi wa kanani	Mamlaka ya kwanza ya Babyroni
<u>1394 - 1095 B.C</u> Nyakati za uamuzi	1394 - 1354 - Othrieli 1249 - 1209 - Gidioni 1157 - 117 - Eli 1117 - 1095 - Samueli	
<u>1095 - 975 B.C</u> Nyakati za ufalme wa umoja	1095 - 1055 - Saulo 1055 - 1015 - Daudi 1055 - 975 - Sulemani 1004 - utowaji wa Hekali	<u>1100-625</u> MAMLAKA YA ASSYRIA
<u>1095 - 975 B.C</u> Nyakati za ufalme ulio gawanyika	Israeli Yudah 975 - Jeroboam 975 - Rehoboam 730 - Kwa Hosea 598 - Zedekiah 721 - kwa uhamisho 587 - kwa uhamisho	970 - ujenzi wa ufalme wa Syria 753 - Roma inajengwa 625 - 536 MAMLAKA YA BABYLON
<u>587 - 400 B.C</u> Nyakati za baada ya uhamisho	535 - Wayudaya wanarudi chini ya Zerubabel. 516 - utowaji wa Hekali 458 - wayudaya wenyine wanarudi duniya Ezra 445 - Nekemia amaniidi Yerusalemu na kujenga ukuta	536 - Babyroni inachukuliwa na Cyrus 536 - 330 MAMLAKA YA PERSIA

AGANO LA KALE I

Maelezo mafupi —

II. Vitabu vya Musa.

A. Yaliomo katika vitabu vya Musa.

1. Vitabu vitano vya kwanza vya Biblia huitwa Amri, Torah, au vitabu vitano vya Musa (maana "five scrolls").
2. Vitabu viteno vya Musa (Mk 12:26; Lk 16:29; 24:27, 44; Yn 1:45; 5:46) ni pamoja na:
 - a. Mwanzo kitabu hiki ni pamoja na vitu vya kwanza vya historia na maisha ya (Abrahamu, Isaac, Yakobo, na Yosefu).
 - b. Kutoka, Walevi, nambari, na kumbu.
 - 1) Vina 20% ya maandiko ya Agano la kale.
 - 2) Vina onyesha maka 40 ya uongozi wa Musa.
 - 3) Vina tia lengo kwenye ufuno wa Mungu kwa Israeli, kutoka Egypt (ndii ya ufungwa) hadi kanani (nchi ya ahadi).
 - 4) Vitabu hivi vinne huonyesha sehemu kuu ya maandiko ilio tolewa kwa kazi moja. Hivyo kazi moja inaweza ku fafanuliwa kama uponyaji na ujenzi wa Israeli kama taifa.

B. Muhtasari wa kazi mnamo vitabu vitano.

Muhtasari wa vitabu vitano: Muhtasari kwa juma ufuatao hutoa maono makuu juu yamtiririko wa yaliomo kwenye vitabu vitano:

1. Historia ya uumbaji (Mwan 1,2).
2. Kuanguka, gharika, mnara wa Babeli (Mw 3-11).
3. Wakuu: Abrahamu hadi Yosefu (Mw 12-50).
4. Uponyaji wa Israeli: Kutoka Egypt hadi mlima Sinai (Kut 1-19).
5. Kukaa kwa Israeli karibu na mlima Sinai (Kut 20-Num 10).

AGANO LA KALE I

6. Kuangaika msituni (Nam 10-21).

7. Kukaa kwa Israeli katika ndui ya Moab (Nam 22-Kumbu 34).

C. Hesabu ya kazi kuu za vitabu vitano.

Mafafanusi ya Mwandishi:

Tumia picha ifuatayo kutoka Dr. John Real kupata maono mathuu ya mtiririko wa hesabu ya kazi kuu na maendiko yao.

MAANDIKO	MWAKA	KAZI
Mw 1	?	Siku 6 za uumbaji
Mw 2	?	uumbaji wa Adamu naEva/kuanguka dhambini
Mw 6-9	?	Gharika ya Noah
Mw 11:1-9	?	Mnara wa Babeli
Mw 11:27,28	2167	Abram anazaliwa Ur (Mesopotamia chini)
Mw 12	2092	Abram anatika kanani/Agano la Abram
Mw 21:1-7	2067	Kuzaliwa kwa Isaac
Mw 25:21-26	2007	Kuzaliwa kwa Esau na Yakobo
Mw 28-29	1930	Yakobo anakimbilia Haran
Mw 30:22-23	1917	Kuzaliwa kwa Yosefu
Mw 31-33	1911	Yakobo anarudi kanani na jamii yake
Mw 37	1900	Yosefu ana uzwa kwa umiri 17
Mw 46	1877	Yakobo anaenda Egypte na jamii yake
Mw 50:26	1807	Yosefu anafariki kwa umiri 110
Kut 2:1-10	1527	Musa nazaliwa
Kut 2:15	1482	Musa anakimbilia Midiani
taz 1 Waf 6:1	1447	Kutoka Egypt/mitaka mmoja mlima wa sinai/ Agano la Musa/Musa anandika Kut-Walev Mwanzo
Num 10-14	1446	Matembezi ya Kadesh -barnea/miaka 38 ya kungaika
Num 20-21	1408	Matembezi ya Jordani/Musa huandila namkumbu
Josh 1-12	1407	Yoshua anaingilia kanani
Judges 1:1 -1Sam 8:3	1380-105	Nyakati za waamuzi (pamoja na Samueli)

Maelezo mafupi

AGANO LA KALE I

Maelezo mafupi —

III. Kitabu cha Mwanzo.

A. Utangulizi wa Mwanzo.

1. Neno kuula kitabu ni "Mianza" Nenula ki Hebrania la mwanzo ni "Bereshith" maana "mianza".
2. Kisa kikuu ni "Ukombozi".
 - a. Ukombozi ni "wokovu".
 - b. Tumweza kuona sehemu mbili za ukombozi huo au wokovu katika Mw 12:1-3:
 - 1) Wokovu ni **"Kubarikiwa."**
 - 2) Malipo ya wokovu ni kuwa **"baraka."**
3. Njia za kugawanya kitabu:
 - a. Mgawanyiko kulingana na neno "Juu ya": (kwa mfano Mw 2:4; 5:1; 6:9). Njia moja ya kugawanya mwanzo hutokea migawanyiko kumi mikuu .
 - b. Mgawanyiko kulingana na habari za maisha ya mtu (juu ya nusu ya watu walio andikwa kwenye "nyumba kuu ya Imani" katika Heb 11 ina tabia za kiHistoria kutoka mwanzo).
 - 1) Adamu hadi Noah (Mw 1-11).
 - 2) Abraham hadi Isaac (Mw 11:27-25:11).
 - 3) Isaac hadi Yakobo (Mw 25:19-35:29).
 - 4) Yakobo hadi Yosefu (Mw 36-50).
4. Tukisoma kitabu cha Mwanzo tutatumia sehemu kamili za muhtasari kwa jumla ya vitabu vitano tulivyo toa hapo juu.

AGANO LA KALE I

B. Historia ya uumbaji (Mw 1-2).

1. Katika mwanzo ulimwengu ulikuwa "sio dhahiri na tupu" Mungu aluumba kutoka bure, pasipo, au uvunjifu (Mw 1:2). Kile Mungu alifanya "pasipo" kuwa kitu "kizuri" (Mw 1:4), pia alifanya "uzuri" (Rom 8:28) kuto unyonge na ubue wetu (2 Kor 12:9).
2. Siku za uumbaji Mungu muumba kwanza anaumba "viumbe" akavijaza.

Wazo la kujadiliana

Tumia picha ifuatayo kuendeleza majadiliano tunawe zaje kuweka wazo la uumbaji na kujazwa kwa viumbe maishani mwetu.

Siku	NCHI (kabla Kuumbwa)	WAONGOZI (kabla kujazwa)	Siku
1	Mwangaza vv, 3-6	Vanayo leta mwanga 14-19	4
2	anga vv, 6-8	Samaki/Ndege 20-23	5
3	Nchi na maji vv 9-13	Wanyama/mtu 24-31	6

C. Kuanguka Gherika, na Babeli (Mw 3-11).

1. Maonekana ya kwanza:
 - a. Vitatu.
 - 1) Mungu anaongea katika uingi "tufanye" (taz Mw 1:26 na Mw 11:7).
 - 2) Neno la ki Hebrania la "Mungu" ni "Elohim" (Mw 1:31 etc.). Neno laki Hebrania liko kwenye uwingi na hufuatwa na neno la umoja.
 - a) Hi ni pamoja na wazo la utatu. Mungu ni uwingi na ni moja na hufanya kwa umoja na uwingi wake.
 - b) Kwa kiHebrania tunaweza kueleza hii kwa tofauti kati ya "echad na "yachid".

Maelezo mafupi

AGANO LA KALE I

Maelezo mafupi —

- (1) “Yachid” hufanuliwa kama "Moja" Humanisha "moja" katika ufahamu wa umoja usio paana.
- (2) Walakini, “echad” ni neno linalo tumiwa katika Kumbu 6:4 Biblia ikisema eti Mungu ni MOJA. Hi li neno la kiHebrania humanisha "moja" kwa ufahamu wa umoja mpaana.
 - (a) Kwa mfano mume na mke huwa “echad” (moja).
 - (b) Usiku na mchana huwa “echad” (moja).
 - (c) Katika Hes 13:23 tunasoma kuhusu “echad” (shada moja) ya matunda.

Wazo la kujadiliana

Jadili vile maumbile ya utatu yanaweze kutusaidia kufahamu maumbile ya yafuatayo:

- 1) Ndoa
- 2) Mwili wa Kristo

b. Ukombozi msalabani (Mw 3:15).

- 1) Nenu la kiHebrania la "uadui" lina maanisha "damu ya uadui wa kuridhiwa". Hii ndio inge fanyika msalabani.
- 2) Neno "mbegu" ni kwa umoja. Lina maanisha kuzaliwa kwa Yesu (taz vile "mbegu yake" inageuzwa "yenye"). (taz Wagal 3:16).
 - a) “"Mbegu yake" humaanisha mbegu (umoja) yos maria.
 - b) “Yeye” humaanisha Yesu.
 - c) “Kichwa humaanisha kuanganiza.
 - d) “Kisigino” humaanisha msalaba.

AGANO LA KALE I

2. Swala moja la kawaida na gumu ni: Ninani "wana wa Mungu" Katika Mw 6:2?

Maelezo mafupi —

Wazo la Kujadiliana

Tumia picha ifuatayo kuendeleza majadiliano na kutoa ufafanusi wa "wana wa Mungu".

Vitu	Maelezo 1	Maelezo 2	Theory 3	Theory 4
Wana wa Mungu	Malaika walio anguka	Njaya Seth ya kiungu	Viongozi wa ufalme	Wanaume wa juu kimwili na kiakili
Wasichana wa watu	Wanawake	Laini ya Kain	Wanawake wa kawaida	Wanawake wa (juu (kimwili na kiakili)
Dhambi	Ndoa kati ya wa kiunguna wa kiutu	Ndoa kati ya ya watukufu na wasio	kuwa na wa nawake wengi	Kuungana ilikuya ribu kwamba kitu kisicho cha kawaida (roho ya hii dhambi huwa sawa na dhambi katika mnara wa Babeli.
Usaidizi	Neno "wana wa Mungu humanisha malaika (Yob 1: 6; 38:7 Zab 29:1 Jude 6, 7 inaweza kumanisha dhambi hii	Ingeweza kuwa pamoja na muhtasari wa kwa linge kuwa pamoja na kisa cha kawaida au shida katika vitano vyote	Viongozi mara nyingi huitwa Mu- (Kut 21:7; 22:8, 9, 28 Zab 82:1,6	Wazo la juu lawe zekana (wavulana waziliri na wasicha na waremno) ujuzi wakawaida ulileta gharika Je ujuzi wa kisayansi wa kisasa utaleta nini?

AGANO LA KALE I

Maelezo mafupi —

D. Abraham, Isaak and Yakobo (Mw 12-36).

1. Baraka.

a. Soma Mw 12:1-3.

1) Hapa tuaona vitu viwili vya muhimu vya mpango wa ukombozi.

a) Umejengwa kwenye agano au ahadi.

b) Ina nia muurwa.

(1) Nita kubariki.

(2) Utabariki wengine.

2) Hap tunaona eti nia ya ukombozi ni kucha gua watu na kufanya kupitia watu hao ili ufikie wengine/kubariki watu na kuwatumia kubariki wengine).

b. Mstari mkuu ni Mw 12:4. utii ni kisa kikuu cha mstari.

1) Nani?---Abrahamu.

2) Nini?---Alitoka.

3) Kwa nini?---Kwa maana Bwana alimwambia.

c. Wazo la kithiologia kuu ni "Agano".

2. Undugu.

a. soma Mw 13:8,9.

1) Viongozi wanaweza kuepuka ugonvi hata kama wafuasi wao hawataki kuiepuka (mst. 7, 8).

2) Kuepuka ugonvi uharibifu, mmoja wapo wa viongozi lazima aonyeshe unyenyekevu na utuwema (mst. 9).

AGANO LA KALE I

- b. Mstari mkuu ni Mw 13:9. Abram, unyenyekevu na utu wema, alimpea Lutu uchaguzi.
 - c. Kisa kikuu cha thiologia ni umoja, udugu, na utuwema.
3. Ahadi.
- a. Soma Mw 15 na 18. Ahadi ni yasasa au ya siku zijazo na ni kwa umoja au wingi
 - 1) Katika Mw15:4, Ahadi niya "mwana" Ni ya sasa na kwa umoja.
 - 2) Katika Mw 15:5, 18 Ahadi niya "wajukuu wengi." Niya nyakati zijazo na wingi.
 - b. Mst mkuu ni Mw 15:6. Imani hu hesabiwa kama utukufu.
 - c. Kisa kikuu cha thiologia ni kutukuzwa kwa Imani (Wagal 3:6), na uwema wa Mungu lmelezwa na uaminifu wake kwenye ahadi zake (Soma Warum 9).
4. Laini ya kimwili.
- a. Soma Mw 16 na 21:9-21.
 - 1) Laini ya kimwili huzaliwa kutoka nia ya kimwili (kukosa iman; kujitegemea).
 - 2) Mungu anayo huruma juu ya laini ya kimwili (taz Mw 16:7-10).
 - b. Mstari mkuu ni Mw 16:11. Mungu anamsikia (Ishmael) na anaitika.
 - c. Kisa kikuu cha thiologia na huruma ya kawaida, roho ya Mungu kwa kila mtu, na laina ilio chaguliwa.

Maelezo mafupi —

AGANO LA KALE I

Maelezo mafupi —

5. Agano la nguvu.

a. Soma Mwa 17.

1) Sehemu ya Mungu ya Agano:

a) Abrahamu atakuwa baba wa mataifa (uendelezu wa Agano).

b) Abrahamu atapokea dongu.

2) Sehemu ya Abrahamu ya Agano: Kutahiri (kionyesho iha utii, uaminifu, sharti, na kuyitoa).

b. Mstari mkuu ni Mw 17:10. Wazo la Agano limefupishwa hapa.

c. Wazo ku la thiologia ni wazo la Agano.

6. Mungu mtoajiwa wokovu.

a. Soma Mw 22.

1) Isaaka ni kama (mfano Inao onyesho) Yesu na Abrahamu ni kama Baba.

a) Linganisho Mw 22:2 na Yn 3:16.

b) Wasomaji Imamini eti nchi ya Moriah ilikuwa pamoja na Golgotha.

c) Linganisho Mw 22:6 na njia imochukuliwa na Yesu alipokuwa amebeba msalaba hadi Golgotha (kupita de la rosa).

d) Linganisha Mw 22:7 na mageuzi katiya Yesu na Baba shambani mwa Gethsemane.

e) Linganisha Mw 22:10 na Is 53:6.

f) Tazama Mw 22:14 kama unabi wa msalaba kwenye Golgotha (kumbuka milima wa Bwana au Golgotha ni tofauti na Moriah).

AGANO LA KALE I

- 2) Mungu ndie mtoaji wa wokovu. (taz Mw 22:8, 13, 14). Ona vile "mwana kondoo wa Mungu" Lichuku arnafasi.
 - b. Mstari mkuu ni Mw 22:14. Hapa tunaona himizo kwenye utoaji wa Mungu katika wokovu.
 - c. Wazo kuu la kithiologia ni wazela wokovu.
7. Enzi ya Mungu.
- a. Soma Mw 25 na 27.
 - 1) Kutakuwa na nchi mbili kulingana na uchaguzi wa ki enzi wa Mungu. (taz Mal 1:1-5 na Rom 9).
 - 2) Mungu atabariki kulingana na uenzi wake. Hata kama Yakobo alionekana koma mwenye kuiba baraka, alitembua eti baraka haiwezi kuibwa na mtu lakini lutolewa na Mungu (taz Mw 32:26).
 - b. Mst mkuu ni Mw 25:23. Hapa tunauona msingi wa mataifa mawili au watu wa aina mbili.
 - c. Wazo kuu la kithiologia ni watu wa Mungu walio chaguliwa na uchaguzi wa Mungu wa enzi.
8. Ahadi inaendelea.
- a. Soma Mw 28.
 - 1) Ahadi ni sasa. Agano inaruchiwa linganisha Mw 12:1-3 na 17:1-8 na 28:13, 14.
 - 2) Ahadi huangalia mbele. Linganisha Mt 28:19, 20 na Mw 28:14, 15 ("dunia nzima" "niko nawe").
 - b. Mst mkuu ni Mw 28:15. Hapa tunaona wazo kuu la ahadi.
 - c. Wazokuu la thiologia ni naminifu wa Mungu juu ya ahadi zake na 'utumiwanikuu'.

Maelezo mafupi —

AGANO LA KALE I

Maelezo mafupi —

9. Uvunjaji na ufanyaji wa mtu.

a. Soma Mw 32.

1) Yakobo anavunjwa na Mungu (hivyo anaweza kutumiwa).

a) Kwanza Yakobo alimegana na Esau. Kisho akamegana na labani. Halafu akamegana na Esau tena

b) Baadaye, alimegana na Mungu (taz Hos 12:3-5).

2) Yakobo amefanywa na Mungu.

a) Aka amini eti baraka lazima itoke kwa Mungu. Mungu akampa jina jipya.

b) Hii inaomwakama sio kawaida na kuzaliwa kupya (taz 2 Kor 5:17 na Mt 11:12).

b. Mstari mkuu ni Mw 32:28. Hapa tunaona mageuzi na jina lililo geuka.

c. Wazo la thiologia kuu ni eti Mungu ni mweney enzi katika kugeuza na kuvunja kwake.

E. Yusufu (Mw 37-50).

1. Njia saba za kuheshimu maisha ya Yusufu.

a. Akili ya kiMungu (soma Mw 39:1-4).

1) Kulinganishwa na kile kilicho mfikia (mst. 1).

2) Kulinganishwa na kufaulu maishani mwake (mst. 2).

3) Kulinganishwa na vile watu wengine walitazama maisha yake (mst. 3).

b. Akili kibiashara na haki (soma Mw (soma Mw 39:5, 6).

1) Kulinganishwa na kubariki wengine (mst. 5).

2) Kulinganishwa na kuchukuwa jukumu (mst. 6).

AGANO LA KALE I

Maelezo mafupi

c. Kuepuka majaribio (soma Mw 39:7-12).

- 1) Kulinganisha na kiburi na ashiki (mst. 7, 8). Tazama eti utuwema unategemea kukubali jukumu na sharti (mst. 8, 9). Pia tazama vile yaliyomo katika mst. 9 huonyesha ukombozi kamili wa kile kilicho tendeka katika Mw 2:16, 17.
 - a) Mungu hakukataza Adamu na Hawa kushika mti wowtoe bali ule wakujua kizuri na kibaya. Adamu na Hawa walitenda dhambi walipo kula matunda ya huo mti.
 - b) Potiphar hakumkataza Yusufu kituchochote bali mkewe. Yusu hakutenda dhambi kwa sababu aliepuka majaribio kuchukua kile kilicho katazwa.

2) Kulinganishwa na kuwa mgumu (mst. 10).

3) Kulinganishwa na kuepuka majaribio (mst. 12).

d. Upendeleo wa kiMungu (soma Mw 39:21-23).

- 1) Kulinganishwa na kumpendelea machoni mwa wengine (mst. 21).
- 2) Kulinganishwa na kupokea jukumu na uwezo Tazama vile Yusufu aliweza kutumiwa kwa ajili ya kilealicho jua (mst. 22, 23).

e. Hali za ki enzi (soma Mw 40:1-15).

- 1) Kulinganishwa na kile dunia inacho taja kawa "upatanifu" (mst. 3).
- 2) Kulinganishwa na hali zinazo leta ulimwengu kuwa yenye haina uwezo (mst. 8). Tazama vile Faraoha hakuwa na chochote bali kutizama mamlaka ya MMungu (41:14).

AGANO LA KALE I

Maelezo mafupi —

Mafafanuzi Ya Mwandishi:

Hali hizi ni njia nzuri kwa watu wa Mungu. Dunia ikikosa majibu inaweza kutaka kumkimbilia Mungu. Kwa mfano dunia haina majibu juu ya UKIMWI. Hii ni njia nzuri ya watu wa Mungu, Mungu anaweza kuponya ukimwi hata kama mtu hana tiba.

Weka Mafafanusi Yako:

- f. Kumheshimu Mungu (soma Mw 41:16). Kulinganishwa na kusoza dole kwa Mungu badala ya kwako (mst. 16).
- g. Ufu nuo wa kilingu (soma Mw 41:25-45).
 - 1) Kulinganishwa na ukweli kufahamu na njia (mst. 25-36).
 - 2) Kulingana na kuwa na akili dunia inayo taka (mst. 38,39). Watu wa Mungu lazima watumiwe kukatia watu wote sauri kwa maana wanayo akili ya Mungu (mst. 40-45).
 - a) Matokeo ya hii ni heshima, inayo leta ujuzi kwa huduma.
 - b) Mstari mkuu ni Mw 41:38. Hata dunia inamtazama Mungu akifanya ndani ya watu wake.
 - c) Mstari mkuu wa thiologia ni eti Mungu kwa enzi ana inua watu katika sehemu za juu ili kugeuza mataifa na kumtukaza Mungu .

AGANO LA KALE I

Maelezo mafupi

2. Roho ya Yosefu kama ya Yesu.

- a. Yosefu alisameha dhambi za wandugu zake (Mz 45:1-15).
 - 1) Alikuwa na huruma na upendo kwa ndugu zake (mst 2).
 - 2) Hakutaka kufanya vitu kujufaidisha. Ali samehe naku sahawu bila kuwa na uchungu. (mst. 5).
- b. Yosefu alionyesha heshima nakujitowa kwa wazazi wake (Mz 46:29).
- c. Alilipa mema kwa mabaya (Soma 50:19-21).
 - 1) Alionyesha nehema, rehema, huruma na upendo kwa wenye dhambi (mst. 21).
 - 2) aliona ilenzi wa Mungu akajuwa kwamba Mungu anageuza mabaya kuwa mazuri (mst. 19, 20).
 - a) Matokeo ni kwamba alibariki wa ili abariki wengine (Mz 12:1-3).
 - b) Mandiko kifunguo ni Mz 50:20 (Pia ona Mz 45:5; Waf 1:12; War 8:28).
 - c) Kifunguwo ya mawazo kithiologia ni kwamba Mungu anatumia watu wake tu kubariki wengine.

F. Mwisho ya Mwanzo.

1. Mpango ya ukombozi lmo sehemu mbili: (tena ona Mz 12:1-3):
 - a. Kubriki naku bariki wengine.
 - b. Kumjua Mungu na kumjulisha kwa wengine.
 - c. Faida na juhudi.
 - d. Ahadi na juhudi.

AGANO LA KALE I

Maelezo mafupi —

2. Mpango ya ukombozi lmo ahadi kwa Israeli ili wabarikui matiafa.
 - a. Mungu anapenda Israeli: Mara nyingi amerudia ahadi yekuwapa inchi na wafuasi kizazi).
 - b. Mungu anapenda mataifa:
 - 1) Abraham aliombea Sodom (Mz 18,19).
 - 2) Mungu alionyesha mataka na huruma kwa Ishmael (Mz 21).
 - 3) Ndoto ya ngazi ya Yakobo ena uhusiano (Mz 28).
 - 4) Mungu alibariki misiri kupitia Yosefu (Mz 50:20).
3. Mpango ya ukombozi kuna uchaguzi ki Mungu na matendo.
 - a. Uchaguzi kimungu ena onekana kwa mzalowa pila zaidi ya wa kwanza.
 - 1) Seth zaidi ya Cain.
 - 2) Shem zaidi ya Japheth.
 - 3) Isaac zaidi ya Ishmael.
 - 4) Yakobo zaidi ya Esau.
 - 5) Yudah na Yosefu zaidi ya wandugu wengine.
 - 6) Ephraim zaidi ya Manasseh.

AGANO LA KALE I

b. Uenzi wa Mungu kimatendo enaonekana kwa marudio ya namba saba (mfano ya ntakaso kwa wayahudi wa kale).

Maelezo mafupi —

- 1) Maneno saba kwa Mz 1:1. (kiyahadi ya mwozo)
- 2) 7x2 (14) maneno kwa Gen 1:2. (Original Hebrew)
- 3) Siku 7 za uwumbaji.
- 4) Miaka 7 za uwengi.
- 5) Miaka saba za nja.
- 6) Wana 70 wa wana wa Nowa.
- 7) Wana 70 wa Yakobo.

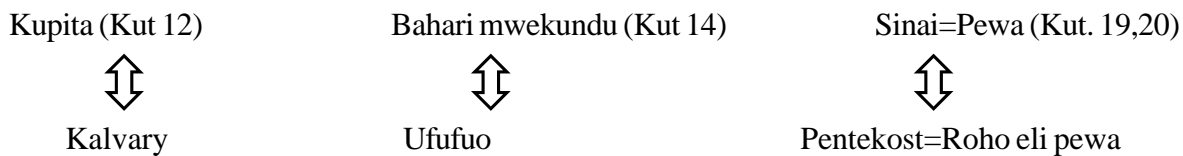
IV. Kutoka/Hesabu/Kumb.

A. Uchunguzi kwa vyote ya Agano jipya. Soma picha efatayo na oitumie kuendeleza zungumzo jinsi kutoka kama ena chungana na vitendo a mwisho maishani mwa Yesu.

Discussion Point

Study the following diagram and use it to promote discussion of how the Exodus is analogous to the final events of the life of Christ.

14th mwezi ya kwanza (12:6) mpaka 1st ya mwezi ya tatu (19:1) na siku 50

Kutoka siku Yesu alisulubiwa mpaka pentekoste ni siku amsini kabisa.

AGANO LA KALE I

Maelezo mafupi —

B. Sanduku kitakatifu (Soma Kut 25-30).

1. Sanduku enasimamia Agano kale kimwili bali kwa Agano jipya ukweli kiroho kuusu Kristo alietutendea. Kila insimamo 7 ena mutimiko yako kwa Yesu.
2. Sehemu za Sanduku.
 - a. Uanja wa inje, yenye elikuwa na madhabahu na birika.
 - b. Mali pataka tifu, yenye elikuwa na meza ya mikate, madhabahu ya ubanina msimamo ya dhahabu.
 - c. Utakatifu ya Patakatifu, yenye elikuwa na sanduku ya agano nguwo ugawanyo.
3. Mahali saba pa madhabanu.

AGANO LA KALE I

Lengo la Mazungumzo

Maelezo mafupi —

Tumia picha efatayo kuendeleza fahamu ni mazungumzo kuusu sanduku takatifu.
Pia ona Waeb 9 na 10).

Mahali	Matumizi	Maana	Kama Yesu
Madhabahu mweupe	Ena tumiwa kwa matoleo ya nyama.	Kutubu malipa ya dhambi	Damu ya Yesu
Birika	Enatumiwa yaku safisha nakujiosha. Watu hawaku wa wakienda zaidi ya mahali. (kama hatuwezi endea Mungu takatiuf bila utukufu.	Kutukuzwa	Msalaba (Yk 13:7,8 15:2,3
Meza ya mikate	Enasimamia uwepo ya Mungu na ugawanyo	Tumaini Mungu	Yesu ndio maitaji yetu tumaimi letu iko ndani yake.
Madhabahu ya uban	Maombi kwa watu	Maombi na kusa mehewa	Yesu ni arufu nzuri ya ubani na ubani
Msimamo ya dhawabu	Ubaloji ya Mungu ambaye ni nuru.	Huduma na missioni	Yesu, nuru ya ulimwengu
Utaji	Ubalosi ya kugawanywa kati ya Mungu na mtu. ilikuwa za zambarau biva na wekundu (kitaw ala nadamu. Elikuwa miguu 28 ju, inchi 6 uzitu, bali elipasuka kotoka ju mpaka chini alop kufa Yesu. Yosephus muhistoria anasema wayahudi walisona wakisema elipa sulwa na msisumuko.	uhusiano enawezek ana	utaji ni miliwa Yesu Waeb 10:19,20 kwa kumvunja kwa msalaba, tuna weza kuingia kwa utakatifu kwa patakatifu kama kohani.
Sanduku ya Agano	Ilikuwa na uwepo ya Mungu Makohani walingia mara moja tuu kwa mwaka. (sasa tuko kwa Yesu, na yeye upo ndani mwetu daina	Uhusiano ena one kana.	Yesu sasa uko ndani mwetu. Tuko sanduku ya agano. Tuna maana Yk 6:32-35 sisi ni kohanina mku upo ndani mwetu. Fimbo ya Aaron elikuwa ndani ya Sanduku.

AGANO LA KALE I

Maelezo mafupi —

C. Usiko kati ya Agano.

1. Uhaki ya watu kila mtu alindwe (Kut 20:13; Kumb 5:17; Kut 21:16-31; Lev 19:14; Kum 24:7; 27:18).
2. Ulinzi kinyume ya mastaki (Kut 20:16; 23:1-3; Lev 19:16; Kumb 5:20; 19:15-21).
3. Wanawake walindwe vema kama wanaume (Kut 21:7-11, 20; Kumb 21:10-14).
4. Uhaki sawa:
 - a. Kwa Sabato (Kut 20:8-11; 23:12; Kumb 5:12-15).
 - b. Uakamani sawa (Kut 23:6, 8; Lev 19:15; Kumb 1:17; 16:18-20; 19:15-21).
 - c. Ulinzi ya urithi (Hesabu 25:5-7; Kumb 25:5-10).
 - d. Ulinzi ya mali (Kumb 5:19; 22:1-4; Kut 22:1-15).
 - e. Yob ulinzi (Lev 19:13; Kum 24:14; 25:4).
5. Kugawana wa watu wenye maitaji (Kut 23:10,11; Kumb 24: 18, 19; 24:19-21).
6. Walio kua kwa maitaji hawaku tumiwa kupokea mali (Kut 22:21-27; Lev 25:35, 36; Kumb 23:19).
7. Hata minyama zijaliwe na ziheshimiwe (Kut 23:5,11; Lev 25:7; Kumb 22:4-7; 25:4).

V. Kitabo cha Leviticus.

A. Mawazo makuu ya Walevi.

1. Kitabu ena amri za Yahwe ya ntakaso kwa kuabudu.
2. Neno kifunguwo ni **mtakatifu**.
3. Mulango kifunguwo ni 16 (malipo ya dhambi enaleta kuwega kuwa **mtakatifu**).

AGANO LA KALE I

4. Mandiko kifunguo ni Lev 19:2 (Mungu ndio sisimko ya **mtakatifu**).
Tazama Agano jipya jinsi ena zungumzia hi mafuatano (1 Yk 4:19)

Maelezo mafupi —

B. Viini vya Walevi.

1. Tumia picha efatayo kueleza utaratibu ya matoleo kwa walevi.

Jina	Sehemu ya	Sehemu nyingine	Munyama eliotumiwa	Wakati ama sababu ya toleo	Mandiko
Toleo elio chomwa	Yote	Hamna	mmebila kosa elio kitajiri	Nitoleo kipeke bila Sheria. Malipo ya dhambi zote yenye kuonyesha kujitoa, kujiweka kwa kwa Mungu	Lev 1
Toleo ya mbegu	sehemu mfano	Enakulwa nakohani	Mikate yasio lala, ama mbegu yew ekwe chu uvi	Tendo ya kuabudu shukrani kwa mavuno ya kwanza. kujua kugawa kwa Mungu na wema	Balev 2
Toleo ya ushirika	sehemu ya mafuta	Engawany wa kohani na anayeto wa kwa ushirika	mmeamakike-bila alama kwa ntajiri (enayo tolewa kwa mapenzi kipeke. Kosa kidogo enaku balika.	ushirika (kula pamoja kwa baraka esio tumaini wa. kufunguliwa kutoka kwa nadhiri shukrani kwa vyote	Lev 3 22:18-20
Toleo ya dhambi	sehemu ya mafuta	kulwa na kohani	kohani/watu: ngombe. Mfal me mbuzi: mwa nadamu	Mali ntakaso enaitajika Dhambi esio tendwa: kwa kutaka hamna faida ya malipo	Balev 4:1-5:3
Toleo ya Hatia ama yaku pita zaidi ya mpaka	Sehemu ya mafuta	Kulwa na kohani	Kondoo bila kosa	Mali kuna dhambi sana na malipo enaitajika kama kuna uaribifu ya kitu takatifu	Balev 5-6:7

AGANO LA KALE I

Maelezo mafupi —

2. Kuangalia sherekeo ya Agano kale.

Lengo la Mazungumzo

Jifunza orodha efatayo ya sherekeo na ozungumze: Nini ilio tendeka? Eli sababisha nini Ena usikaje na Agano jipya na maisha ya Yesu?

- **Kupita** (Kut 12:1-14; Lev 23:5; Hes 9:1-14; 28:16; Kumb 16:1-7; na Mt 26:17).
- **Mikate lsiolala (uchwa)** (Kut 12:15-20; Lev 23:6-8; Hes 28:17-25; 1 Wak 5:6-8).
- **Matunda ya kwanza** (Lev 23:9-14; War 8:23; 1 Wak 15:20-23).
- **Majuma** (Lev 23:15-21; Hes 28:26-31; Kumb 16:9-12; Mtd 2:1-4; 1 Wak 16:15).
- **Makondere** (Lev 23:23-25; Hes 29:1-6).
- **Siku ya kutukuzwa** (Lev 16; 23:26-32; Num 29:7-11; War 3:24-26; Waeb 9:7).
- **Maskani ya wayahudi** (Lev 23:33-43; Hes 29:12-34; Kumb 16:13-15; Yk 7:2, 37).
- **Kusanyiko takatifu** (Lev 23:36; Hes 29:35-38).
- **Purim** (Est 9:18-32).

AGANO LA KALE I

Agano kale

Maelezo mafupi

¹John Rea, Theocratic Nation course at Regent University, 1986.

²John Walton, Chronological and Background Charts of the Old Testament. Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House, 1978.

AGANO LA KALE I

Maelezo mafupi —